

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
Шымкент қаласының білім басқармасы
Ә.Қастеев атындағы өнер және дизайн колледжі

Жалпы пәндер кафедрасы

АШЫҚ САБАҚ

Тақырыбы: Түрік империясы- көшпелілер
мемлекетінің классикалық үлгісі.

Орындаған: «Жалпы пәндер»
кафедрасының оқытушысы
Салдар Г.С

Шымкент 2021 жыл

Сабақ жоспары		
Сабақ тақырыбы: Түрік империясы көшпелілер мемлекетінің классикалық үлгісі.	Ә.Қастеев атындағы өнер және дизайн колледжі	
Уақыты: 25.11.2021ж	Оқытушының аты-жөні: Салдар Г.	
Тобы: 1курс 3топ	Қатысқан оқушылар саны: 29	Қатыспағандар: 0
Мақсаты	*Түркі империясы - көшпелілер мемлекеттілігінің алғышарттары мен барысын түсіндіру. *Қазақстанда мемлекеттіліктің қалыптасуының тарихи кезеңдерін түсіндіру;	
Сабақтың мақсаты	1.Қазақстан территориясындағы Түрік қағанатының қалыптасу факторларын сипаттайды; 2.Түркі мемлекеттерінің құрылысындағы сабақтастықты анықтайды; 3.Түркі тайпаларының миграциясының салдарларын бағалайды.	
Тілдік міндеттер	Пәнге қатысты терминология. <ul style="list-style-type: none"> • Халық • Консолидация • этносаяси бірлестік • этнос • этноним • ұлт • миграция • ассимиляция • әлеумет • әлеуметтік топ • ақсүйектер • қара сүйектер • мүліктік теңсіздік • жер иелену түрлері • қағанат • қаған • «он-оқ бұдын» 	
Алдыңғы білім	Қазақстан аумағындағы ерте мемлекеттер туралы ұғым.	

Жоспар

Уақытты жоспарлау (90 мин)	Жоспар бойынша орындалуы тиіс тапсырмалар (төменде келтірілген жазбаларды өзіңіз орындататын тапсырмалармен алмастырыңыз)	Дерек көздері ресурстар
Басы 15 минут	<p>Сабақтың барысы:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1.Сабақтың мақсатымен танысу 2.Өткен тақырыптар бойынша студенттерден сұрақ жауап беру. 3.Жаңа сабақты түсіндіру. 4.Сабақты бекіту.Есептер шығару. 5.Сабақты талдау (Рефлексия) 	

25 минут	<p>Жаңа сабақты түсіндіру.</p> <p>Түркі империясы</p> <p>Ерте Түркі мемлекеті - Түркі қағанаты 552 жылы құрылды. Оның негізін салған - Бумын қаған 553 жылы қайтыс болады. Бумын өлгеннен кейін таққа оның інісі Қара-Еске отырады, оның бастауымен түріктер жоғары жағында бір жердегі Бұкрат (Мула) тауларында аварларды екінші рет жеңеді. <u>Қара-Ескенің</u> мұрагері деп шежіреші оның інісі Иркінді (Ицзинь) атайды, ол қағандық тағына <u>Мұқан қаған</u> деген атпен отырады, оның лақап аты Йанту болды. Мұқан қаған (553-572) билік құрған жылдарда Түркі қағанаты Орта Азияда саяси үстемдікке ие болады. Олар Маньчжуриядағы қидандарды, Енисейдегі қырғыздарды бағындырады, Солтүстік Қытайды алым-салық төлеп тұруға мәжбүр етеді. 563-567жж. эфталит патшалығын басып алады. Міне, осыдан кейін олардың жері Каспий теңізінен Солтүстік Индияға дейін және Шығыс Түркістанға дейін созылып жатқан.</p> <p>Бұл жылдары түріктердің батыста жасаған соғыс жорықтары бұлардан да күшті бола түседі. Бұларды Бумынның басқа бір інісі Иштеми бастайды. 552 не 553 жылы батысқа жасалған жорықтардың бірінде Иштеми Бумынмен бірге болып, «он ұлы жетекшіні (немесе қауым бастығын) басқарды, он түмен әскері болды; ху елін (соғдылықтарды) жуасытуға аттанды және «Он тайпалық» деп атап өзін қағанмын деп жариялады».</p>	
----------	---	--

Түркілер Орта Азияны жаулап алғаннан кейін Жерорта теңізіне дейін баратын Жібек жолына иелік етті. Олар өздерінің жаулап алу жорықтарын жүргізуде Иранға қарсы Византиямен одақтасты, 571 жылы түріктердің әскери қолбасшысы Иштеми Солтүстік Кавказды басып алады, сөйтіп Керчь түбегіне (Боспорға) шықты. Оның баласы Түріксанф Керчьті басып алып, 576 жылы Қырымға шабуыл жасады. Бірақ Иштеми өлгеннен кейін 582-593 жылдары билік үшін қырқыс басталды. Өзара қырқыс пен әлеуметтік қайшылықтар қағанатты қатты әлсіретті. Күшейіп алған Иран 588 ж. Герат түбінде түріктерді жеңіп шығады. Византия 590

жылы Боспорды қайтадан жаулап алады. Өзара қырқыстар, әлеуметтік қарама-қайшылықтар қағанатты әлсіретіп, оның 603 жылы Шығыс және Батыс түркі қағанаттарына бөлінуіне әкелді. Шығыс Түркістаннан Амударияға, Еділ өңірі мен Терістік Кавказ далаларына дейінгі жер Қағанат қарауына көшеді.

Түркі тайпаларының діні

Түріктердің наным-сенімдері және діні — жалпы алғанда, отырықшы және көшпелі халықтың діни нанымдарында алдындағы дәуірлерден алынғаны көп. Адамдардың құдайлық күштермен «қарым-қатынасындағы» аралық міндеттер қоғамдағы ерекше топтың — ша- мандардың қолында болды, ал шамандар ертедегі түрік мәтіндерінде кам деп аталған. Шамандар, сәуегейлер, емшілер, «құдайдың қалауын» жариялаушылар болған. Ертедегі түріктер дінінің негізі Көкке (Тәңір) және Жер-Суға (Йер- Суб) сиыну болды". Құдірет деп есептелген бұл қос күштің негізгісі Көк болды. Қағандар нақ осы Көктің еркімен билік құрып, олар «Көк тектестер және Көкте туғандар» деп аталды.

Түркі мәдениеті

Түркі мәдениеті - ежелгі заманнан өмір сүріп келе жатқан түркі тайпалары негізінде қалыптасқан мәдениеттің жалпы атауы. Түркілердің алғашқы ата қонысы Шығыс Тянь-Шань мен өңірі болған. "Халықтардың ұлы қоныс аударуының" нәтижесінде қазіргі [Қазақстан](#), Орта және Алдыңғы Азия, [Шығыс Еуропа](#) территорияларына кең таралып орналасқан түркілер қазіргі түркі тілдес халықтардың барлықтарының субстраты болып табылады. "Теле" деген термин тұңғыш рет 542 жылы аталады. "" Теле"" түрік деген мағына береді. "Түрік" этнонимі алғашқы кезде белгілі бір ақсүйектерден шыққанын білдірген (ғылымда этносқа қатысты "түрік"терминін қолдану қалыптасқан, біз соған арқа сүйейміз). Түркі қағандағы тұсында түркі тілінің өрісі барынша кеңіп, ұланғайыр өлкедегі негізгі тілге айналған. Түркілердің жазуы да болған. Сол көне түркі жазбаларынан түркілердің дүниетанымдық көзқарастары, наным-сенімдері туралы көп мағлұмат алуға болады.

Көне түркілер аспан денелерінің қозғалысына карап ауа райын, жыл маусымдарының қандай болатынын күні бұрын анықтай алған. Көне түркілер геометрия, математика ғылымдарынан біршама хабардар болған, оны су жүйелерін салуға, күрделі ғимараттар, карауыл төбелер тұрғызуға, т.б. пайдаланған. Олар металды, түрлі минералдарды еріту әдістерін, шөптердің емдік қасиеттерін білген. Емдеудің неше түрлі әдістерін де жетік меңгерген. Ежелгі

10 минут

	түркілер, негізінен, қос күшке - Көкке және Жерге сиынатын болған. Көк Тәңірінің рақымымен елді билеген қағандар "Аспанда туған және Күнмен, Аймен безендірілген" деп аталған. Ежелгі түркілер үшін Көк пен Жер-Судан кейін тұрған күдіретті күш әйел, ошақ басы құдайы Ұмайға табынған. Түркі халықтарының мәдениетінде персонификациялабаған, шексіз аспан әлемімен қатар аспан шырақтары, құтты мекен, отсуға да бас игенін білдіретін деректер кездеседі
20 минут	Берілген презентацияға қарап талдау жасау. (10 мин) Студенттер өз ойын айту (10мин)
10 минут	Рефлексия: Қорытынды: Мемлекеттің ыдырауы. VI ғасырдың 60-90-жылдарында Түрік қағанаты іштей қуатты және көршілер үшін қаһарлы еді. Түркілер Қытайды өздерінің кіріс көзі деп білді. Қытайлар мұнымен келісе алмады. Түркілерге қарсы күрес олардың басты міндетіне айналды.
10 минут	Үй жұмысы: Түрік империясының әкімшілік және әлеуметтік құрылымы. Картамен жұмыс

Қосымша ақпарат

Бөліп оқыту – Көбірек қолдау көрсету үшін сіз не істейсіз? Қабілеті жоғары студенттерге қандай күрделі тапсырма бересіз?	Бағалау – студенттердің білімін қалай тексересіз? Сұрақ жауап арқылы студенттерге қосымша сұрақтар қоямын. Сабақ барысында қосымша көрнекіліктермен жұмыс жасатамын	Пәнаралық байланыс Қауіпсіздік ережелері АКТ Құндылықтар
	Өткен тақырыптар бойынша алған білімдерін тексеру үшін картамен жұмыс жасаймын.	Денсаулық пен қауіпсіздік техникасы: Жалпы қауіпсіздік техникасының ережелері қатаң сақталу қажет. АКТ Студенттерге карта, презентация кітаптағы мәліметтермен жұмыс істеу қажеттілігі туындайды. НЗМ құндылықтары: Жұппен жұмыс достастыққа әкеледі.

		Коммуникативтік дағдылар, серіктеспен жұмыс және сұрақтарға жауап бере отырып жұмыс ұсынылады.
<p>Рефлексия Сабақ мақсаттары/оқыту мақсаттары шынайы болды ма? Бүгін студенттер нені үйренді? Оқыту ортасы қандай болды? Мен өз уақытымды ұтымды пайдалана алдым ба? Мен жоспарыма қандай өзгерістер енгіздім және неліктен?</p>	<p>Төменде берілген бос орынды өз сабағыңызға рефлексия жүргізу үшін пайдаланыңыз. Сабағыңызға қатысты деген сол жақта келтірілген сұрақтарға жауап беріңіз.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Оқу мақсаты мен сабаққа қойған мақсат айқын болды. 2. Түргеш қағанатының құлау себептерін әңгімелеу арқылы өз ойларымен бөлісті. 3. Уақытты ұтымды пайдалануға тырыстым ,себебі осы уақыт аралығында тақырып бойынша көп мағұлмат берілді.
<p>Қорытындыбағалау Ең жақсы өткен екі тапсырманы атап көрсетіңіз(оқытуға және үйренуге қатысты)</p> <p>1:</p> <p>2:</p> <p>Қандай екі нәрсе немесе тапсырма сабақтың одан да жақсы өтуіне ықпалын тигізеді (оқытуға және үйренуге қатысты)</p> <p>1:</p> <p>2:</p> <p>Осы сабақтың барысында барлық сынып немесе жекелеген оқушылар туралы менің келесі сабағыма қажет болуы мүмкін қандай ақпаратты білдім?</p> <p>1:</p> <p>2:</p>		

Оқытушы:

Салдар Г. С

